

JOHAN SUNDEEN

Broar till den andliga världen: Rydberg, spiritismen och det omedvetna

De ofta uttalade orden *segraren skriver historien* äger giltighet inte bara för militär eller politisk förflutenhet, utan är av relevans också för kamper på ideologiernas och vetenskapens fält. I sin framställning av föreställningar om *det omedvetna*, odlade inom svenskt tros- och tankeliv under tre århundraden, driver idéhistorikern Inga Sanner tesen om förekomsten av en historieskrivning anpassad efter psykoanalytikern Sigmund Freuds auktoritativa position. En medicinsk diskurs har, hävdar Sanner, fått dominera. Detta på bekostnad av erkännanden av esoteriska – i första hand spiritistiska – strömningars betydelse för utvecklandet av intresse för denna domän i det mänskliga psyket. Hypnotism har getts företräde framför spiritism emedan andeskådarnas tankevärld – starkt ifrågasatt redan i sin samtid – inte har bestått provet inför den historiska legitimitetens domarskrå. Beröring med den senare riktningens teori och praktik har enligt Inga Sanner ansetts vara diskrediterande:

Ett uttryck för detta är att man i historiska framställningar söker *rentvå* tänkare från samröre med spiritistiska idéer. Två svenska exempel är författaren Viktor Rydberg och läkaren Poul Bjerre, som båda spelade framträdande roller i den svenska historien om det omedvetna och där man i historieskrivningen i båda fallen har tonat ned det stora intresse de hyste för spiritismen (Sanner, 2009, s. 25).

Som modern strömning dateras spiritismen som regel till mitten av 1850-talet. Till skillnad från andra alternativandligheter, såsom teosofin, saknade strömningen en fast organisatorisk struktur. Ursprunget var amerikanskt och fenomenet vann snabbt ryktbarhet. Uppmärksamheten blev stor kring mystiska seanser, spektakulära fenomen som borddans och bruket av ett instrument – psykografen – för att registrera meddelanden från de döda. Särskilda medier, anlitade för sin förmåga att kommunicera med andar, blev kända namn i sin samtid. Anklagelser om, och uppdagade fall av, bedrägeri omgav återkommande spiritismen.

I anmälan av en ny tidskrift, *Efteråt*, år 1891 konstateras att spiritismen i Sverige under fyra decenniers tid hade "varit föga märkbar i yttre måtto". Därtill hade den mötts av åtskillig misstro. Den redaktionella förklaringen präglas likväl av tillförsikt. Tiden sägs vara mogen för etablerandet av ett periodiskt organ. Optimismen grundade sig på ett tilltagande intresse för människans psykiska liv och en likaledes i kraft växande reaktion mot materialistisk världsåskådning. Upphovsmännen bakom *Efteråt* var angelägna om att åberopa sig på stöd från vetenskapens värld för spiritistiska fenomen.

Decennierna kring sekelskiftet 1900 fanns det en riklig jordmån för esoteriska strömningar i Sverige. Dessa har i tilltagande grad tilldragit sig forskningens intresse. Året innan lanseringen av nämnda tidskrift "för spiritism och besläktade fenomen" hade *Teosofisk Tidskrift* börjat ges ut. Det mänskliga psykets fördolda verklighet intresserade såväl konst- och litteraturskapare som de nya akademiska disciplinerna psykologi och psykiatri. Mellan estetikens och medicinens världar skedde vid tiden en växelverkan. En blyxtbelysning av frågornas aktualitet gavs då föredragshållaren och skriftställaren Carl von Bergen

drog fulla hus i det sena 1880-talets Stockholm med föreläsningar över ämnet "själslivet i ny belysning". Dyliga frågeställningar hade fått en självklar plats i det offentliga rummet och ingick i det sena 1800-talets drabbning mellan världsåskådningar. Denna pennfäktarnas krigföring i ämnen med bäring på ideologi, vetenskap och religion har karakteriserats med begreppet kulturkamp (Richardson 1963). Carl von Bergen hade då han höll sina föreläsningar bytt fot i fråga om spiritismen, och rört sig från en mycket kritiskt till en bejakande hållning.

Även om *Efteråts* redaktion menade att spiritismen i Sverige fört en relativt undanskymd tillvaro, hade strömningen flerfaldigt tilldragit sig betydande intresse långt före det 1890-tal som sågs som en genombrottstid. Ett exempel på detta var den uppmärksamhet det danska mediet Carl Hansen på 1860-talet väckte då han framträdde hos svenska läkarsällskap. Stor uppståndelse tilldrog sig också Sverigebesök av det engelska mediet William Eglinton i slutet av 1870-talet. År 1880 publicerade den psykologiskt intresserade filosofen Frans von Schéele *Spiritismen: historiska anteckningar*. I en tidskriftsartikel samma år karakteriserades spiritismen rent av som en av de största frågorna för dagen.

Till pionjärerna bland de svenska intellektuella som visade intresse för den från USA ankomna strömningen hörde Viktor Rydberg. År 1858 och 1859 publicerade han ett antal artiklar i *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* (GHT). GHT-artiklarna har setts som en yttring av dels Rydbergs vakenhet för vad som rörde sig i tiden, dels spiritismens relevans ur "ett religiöst, ett metafysiskt och ett psykologiskt" perspektiv (Nyman, 1954, s. 297). Rydbergs bestående intresse för frågorna demonstrerades då han ett par årtionden senare åter blev en aktör i

meningsutbytet. I samma veva som utgivningen av Schéeles bok publicerade Rydberg ett inlägg om spiritismen i *Sanningssökaren*. Tidskriften tillhörde de organ i vilka nyreligiositet och tankegångar om en utvecklad, med den moderna tiden mera förenlig, kristendom behandlades.

Alf Nyman har utrett den närmare bakgrunden till att Rydberg kom att skriva om spiritismen i slutet av 1850-talet. Förklaringen återfinns i den sistnämndes närmiljö: i Göteborg hade vid tiden utvecklats ett "synnerligen starkt" intresse för "mediumistiska och parapsykologiska företeelser". Uppståndelsen kanaliserades i en kraftigt stegrad efterfrågan på psykografer. Genom rikets andra stad spred sig "en ockultisk epidemi". Rydberg såg sig enligt Nyman kallad att "kasta ljus" över vad som föregick i salongernas dunkelhet (Nyman, 1954, s. 301).

Viktor Rydbergs två första artiklar i GHT bär den suggestiva rubriken "Med anledning av sång från andra sidan graven". Artikeltiteln fångar kärnfullt spiritismens signum bland alternativandlighetens riktningar - anspråket på kommunikation med de döda. Det var inte ovanligt att konstnärer och poeter sade sig skapa under inverkan av andar. Än mera spektakulärt var att det gjordes gällande att framlidna författare skrivit nya dikter, vilka hade förmedlats till de levandes värld. Rydbergs inledningsartiklar hänvisar till ett känt sådant exempel: i New Orleans nedtecknade verser tillskrivna fransmannen Pierre-Jean de Béranger. Utifrån Rydbergs refererat har det i en på 2020-talet publicerad akademisk framställning gjorts gällande att "Viktor Rydberg menade sig ha mottagit en dikt från en avliden fransk sångförfattare". Här tillskrivs alltså den svenske kulturpersonligheten egenskapen

att ha "kanaliserat verk från andevärlden"! (Faxneld, 2010, s. 64 f).

Viktor Rydberg gör sig i GHT inte lustig över den genom världspresen förmedlade uppgiften om Bérangers post mortem utövade skaldskap. Anekdoten blir i stället en ingång till den under sent 1800-tal och tidigt 1900-tal brännande frågan om det mänskliga vetandets gränser. I stället för mot andeskådare riktar Rydberg sin polemik mot den så kallade exakta vetenskapens män. Han vredgas över deras fördomsfulla förnekande av förekomsten av "en annan värld än grusets" (Rydberg, 1946, s. 32). Rydberg ger sålunda år 1858 uttryck för en kritik mot materialismen som skulle utveckla sig till ett huvudföremål i hans senare vid Göteborgs undervisningsfond hållna filosofiska föreläsningar. I dessa publika föreställningar pekar Rydberg ut materialismen som såväl sin egen som hela samtidens huvudfiende. Hans ärende var att skydda det goda, det sanna och det sköna.

Förkastandet av en negativ dogmatism innebär emellertid inte att Rydberg utdelar ett carte blanche åt spiritistiska aktiviteter. Vad han försvarar – med viss lidelse gör sig till talesman för – är det andligas plats i människotillvaron: "Tron [...] på en andevärld, som innerligt, fastän osynligt är förenad med den synliga – är dock ännu icke slocknad och skall som man bör hoppas, aldrig slockna" (Rydberg, 1946, s. 33).

I tidskriften *Efteråt* gjordes ständiga angrepp på materialismen, samtidigt som åtskilliga inlägg signalerade samhörighet med en annan huvudpart i 1800-talets kulturkamp: kristendomen. I likhet med teosoferna var 1890-talets svenska spiritism angelägen om att påvisa släktskap med, och stöd från, Viktor Rydberg. Dennes position i svenskt offentligt liv gjorde honom

till en eftertraktad allierad. Åkallandet av hans namn användes som en legitimeringsstrategi.

Utan tvekan löper idéhistoriska trådar tillbaka till Rydberg från det sena 1800-talets alternativandlighet. I första hand i kraft av sin kritik av kristna dogmer (arvsynden, helvetesläran, treenigheten) har han setts som vägröjare för såväl teosofin och spiritismen som för den med Ellen Key förknippade livstron (Sanner, 2020). Till sammanhanget hör Rydbergs religionsvetenskapliga insats, som medförde ökad öppenhet för andra trosyttringar än kristendomen, och hans förespråkande av religionsfrihet. Rydbergs intresse för det esoteriska avspeglar sig i det faktum att en huvudavdelning i hans omfångsrika bibliotek rör litteratur inom området "magi" (Gram, 2008). Till hans författarskap hörde verket *Medeltidens magi*. Det har gjorts gällande att hans intresse för spiritismen inte endast kom till uttryck i skriftställarskapet och i korrespondensen utan också genom bevistade seanser (Voss, 2022, s. 90).

Som framgått är det emellertid missvisande att likt Per Faxneld påstå att Viktor Rydberg "gav den gryende svenska rörelsen sitt stöd" (Faxneld, 2020, s. 61). Formuleringen skymmer den skarpa kritik i sak mot spiritistiska aktiviteter som Rydberg gav uttryck för. Till exempel underkänner han år 1858 rakt av strömningens anspråk på att skänka vetenskaplighet åt upptecknade uppenbarelsen från andevärlden. Vad avser möjligheten att i framtiden presentera sådana belägg förefaller Rydberg mera avvaktande. Han ser i av spiritister praktiserade tillvägagångssätt likheter med naturvetarnas teori och metod, båda grupperna åberopar erfarenheter och båda går laborativt, experimentellt, till väga (Rydberg, 1946, s. 33).

Viktor Rydberg skulle återkomma till spiritismen innan det gjordes bokslut för 1850-talet. Hans tredje inlägg i GHT rörande

strömningen bär rubriken "Psyko grafen". Denna uppföljare av år 1859 har enligt Alf Nyman betydligt mer att erbjuda i psykologisk och filosofisk mening än de bägge inledningsartiklarna. Han finner detta bidrag vara "mera värdig den man, som av Harald Höffding hedrats med epitetet 'den svenske Lessing'" (Nyman, 1954, s. 302). Här placeras Rydberg för övrigt i den tyska idealistiska kontext som var av avgörande betydelse för hela hans verk.

Även om Nyman ser mera av en intellektuell botten i Rydbergs tredje artikel är dennes ingång återigen aktualitetsjournalistikens. Spiritismen hade inte släppt sitt grepp om Göteborg. Den är, skriver Rydberg, "en fråga för dagen i vår goda stad" (Rydberg, 1946, s. 35). Initialt redogör Rydberg för sina egna principiella utgångspunkter i mötet med spiritismen. Han lyfter å ena sidan fram *twivlet*, å den andra *sanningssökandet*. Återigen polemiserar med den negativa dogmatismen samtidigt som artikelförfattaren vänder sig mot "ironiska utgjtelser" om spiritismen. Tvivlet som utgångspunkt kommer till uttryck i skrivningar om vidskeplighet förbunden med strömningen, vilken Rydberg noga skiljer från att undersöka spiritismens teori och praktik i sig: "*saken självt*".

Med utgångspunkterna fastslagna skrider Rydberg till verket med sin undersöknings uttalade föremål: det faktum att psykografer har satts i rörelse och registrerat skrift. Till artikelns upptakt hör en utsaga av avgörande betydelse för vad som driver Rydberg att intressera sig för spiritismen såväl som hur han ville förstå ett fenomen utan omedelbar naturlig förklaring. Åsytande en insändare i GHT skriver Rydberg: "Vi för vår del erkänna, att vi uti psykografien *se en företeelse av psykologiskt intresse*. Då den föregående insändaren tar en '*omedveten vilja*' med i beräkningen, så anse vi honom hava

träffat huvudet på spiken" (Rydberg, 1946, s. 37). Med dessa skrivningar går Rydberg i bräschen för att introducera ett centralt psykologiskt begrepp – det omedvetna – till en bredare offentlighet (Sanner, 2009, s. 78). Den vikt Inga Sanner fäster vid GHT-artiklarna i sin kartläggning av det omedvetnas idéhistoria framgår av att hon ägnar ett helt kapitel åt "Rydberg och psykografen".

Viktor Rydberg driver tesen att själen består inte bara av ett medvetet lager utan också rymmer ett omedvetet. Horisonten som öppnar sig för *själsvetenskapen* genom erkännandet av det omedvetnas existens är hisnande: "En måhända ofattlig rikedom av andlig förmåga slumrar i dess omedvetnas djup" (Rydberg, 1946, s. 38). För att fullt ut förstå den betydelse Rydberg fäster vid det omedvetna måste det beaktas att hans resonemang inte bara rör det mänskliga psyket: "I romantisk anda beskriver Rydberg det omedvetna [...] som en del, eller aspekt, av tillvaron i sin helhet". (Sanner, 2009, s. 79). Det omedvetna är en förbindelselänk mellan det mänskliga och det gudomliga; en kopplingsstation mellan del och helhet i tillvaron. Rydberg relaterar i sammanhanget till nyplatonikerna. Han visar på betydelsen av växelspelet mellan medvetet och omedvetet för den forskande och estetiskt skapande människan. Snillet och de avgörande upptäckterna – Keplers likväl som Arkimedes – går inte att förstå om vi inte tar med det omedvetna i räkningen (Rydberg, 1946, s. 38 f).

Efter dessa utflykter i tankelivets och forskningsrönens historia återvänder Rydberg till "den psykografiska gåtan". Vad som talar genom det spiritistiska verktyget – sådan är GHT-journalistens slutsats – är inte andar från andra sidan graven, utan mediets eget omedvetna. Han sätter punkt med förhoppningen att "psykografien som sällskapsnöje" snarast

måste få ett slut. Skrivningen klargör ytterligare det faktum att Rydberg inte försvarade populära spiritistiska praktiker, utan i dessa kunde se något direkt skadligt.

När Rydberg i tidskriften *Sanningsökaren* år 1880 återkommer till spiritismen är det viktigaste budskapet ett omedelbart klargörande av vad som för honom är kärnan i ett fruktbart andligt liv: *Kristusidealet*. Med mindre än ett erkännande av detsamma har spiritismen ingen roll att spela i religionshistorien. I *Kristusidealet* koncentreras det gudomligas uppenbarelse. Det ger insikt om vad människan är och, i sökandet efter fullkomlighet, kan utvecklas till. Många spiritister vinnlade sig om att betona förenligheten mellan sin hemhörighet i strömningen och en kristen bekännelse. Det utvecklades från detta håll småningom en kritik mot den andra huvudaktören i sekelskiftsmystiken, då teosofin anklagades för att ha ersatt Jesus Kristus som rättesnöre med Madame Blavatskys lära (Sanner, 1995, s. 372). Rydberg synes år 1880 inte vara fast övertygad om att spiritister söker förankra sitt andliga liv i den högsta förefintliga formen av andligt liv – kristendomen. Genom sin djupgående kritik av materialismen uppfattades den sene Rydberg, till skillnad från 1860-talets med *Bibelns lära om Kristus* framträdande författare, inte sällan som en allierad av kristna apologeter (Sundeen, 2020). Han klargör att spiritism för honom aldrig kan ersätta metafysik och tro. I övrigt betonar Rydberg återigen spiritismens potential att bidra till förståelse av och utforskandet av människans inre, nu inte i relation till själsvetenskapen utan den moderna empiriska psykologin (Rydberg, 1946, s. 44 f).

Det är hög tid att återvända till Inga Sanners inledningsvis refererade utsaga att historieskrivningen sökt frikänna Rydberg från den intellektuella förbrytelsen att på ett bejakande sätt ha

befattat sig med spiritism. En brist i Sanners framställning är att hon inte ger några tydliga exempel ur Rydbergglitteraturen, eller idé- och litteraturhistoriska framställningar i övrigt, på sagda tendens. Det är inom ramen för en kortfattad artikel som den föreliggande givetvis en omöjlighet att söka ge en heltäckande litteraturöversikt, min ambition får begränsas till några nedslag i biografisk litteratur och tidigare forskning.

I sin stora levnadsteckning ägnar Karl Warburg ett antal sidor åt Rydbergs intresse för spiritismen. Detta sägs ha varit betingat både av strömningens betydelse som filosofiskt ämne för dagen och genom "vurmen för s.k. psykografer" (Warburg, 1900, s. 278). Warburg kan i sin i hög grad refererande framställning knappast sägas söka frikänna Rydberg från samröre med spiritismen. Han klargör flerfaldigt och på ett rättvisande sätt hur den senare såg strömningen som en yttring av det genom mänsklighetens historia gående intresset för det översinnliga. Warburg framhäver att kraften i Rydbergs polemik riktades mot materialismen snarare än spiritismen (Warburg, 1900, s. 278–285). Emellertid kan tendenser hos en författare visa sig på andra sätt än i explicita skrivningar. Det har i litteraturhistorisk forskning gjorts gällande att Warburgs sätt att redigera Rydbergs samlade skrifter indikerar att denne "känt sig generad över Rydbergs syn på spiritismen" (Lindqvist, 1960, s. 44); en skrivning i linje med den tes Sanner betydligt senare kom att presentera.

En studie i vilken Viktor Rydbergs intresse för spiritismen ges en kontextualiserande inramning är Hans Lindströms doktorsavhandling *Hjärnornas kamp*. I centrum för Lindströms studie står psykologiska motiv i August Strindbergs åttiotalsdiktning, skildringen rymmer en lång rad exempel på hur Sveriges mest namnkunnige 1800-talsförfattare intresserade sig för spiritism.

Strindberg bevistade seanser, lånade ockultistisk litteratur och gjorde spiritismen till ett motiv i sin prosa (Lindström, 1952). I sammanhang härmed berörs Viktor Rydbergs artiklar i GHT. Lindström konstaterar sakligt att Rydberg visar sympati för spiritismen i dess egenskap av antimaterialistiskt tidsfenomen samtidigt som han tydliggör att Rydberg ger respass åt de former som spiritismen tagit sig i det samtida sällskapslivet (Lindström, 1952, s. 215 ff). Lindström har, utan att nyttja begreppet, kulturkampens betydelse för Rydbergs uttalanden klar för sig. Han formulerar detta som att Rydberg "i spiritismen ser ett symptom på andlighetens renässans i en materialistisk tidsålder" (Lindström, 1952, s. 217).

En studie över ett annat stort svenskt författarskaps relation till alternativandligheten i vilket Viktor Rydberg intar en central roll är Sigvard A. Lindqvists utredning om Selma Lagerlöfs förhållande till spiritism och teosofi. Genom den påverkan hon mottagit från Rydbergs religiösa idealism sägs Lagerlöf ha varit "predestinerad till ett positivt intresse för dessa andliga rörelser" (Lindqvist, 1960, s. 48). Lindqvist refererar till ett antal litteraturhistoriker som spårat inspiration från magnetism och hypnotism i Rydbergs skönlitterära produktion. Själv kopplar Lindqvist samman den tredje GHT-artikeln om spiritismen med skrivningar i det vid samma tidpunkt som följetong i tidningen löpande verket *Den siste athenaren*. Han ser också anknytningspunkter mellan intresset för spiritismen och de bilagor som följde med den tredje respektive den fjärde upplagan av *Bibelns lära om Kristus*. Med avseende på vad som går att utläsa om Rydbergs personliga ställning till spiritismen genom GHT-artiklarna skriver Lindqvist att hans positiva inställning är slående, och samtidigt noterar han att det hos Rydberg finns en blandning mellan välvilja och distans (Lindqvist, 1960, s. 44 ff).

Alf Nymans uppsats i *Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri* om Rydberg och andarna finns inte med bland referenserna i Inga Sanners bok *Det omedvetna*. Nyman använder sig av kraftfulla uttryck som "andlig farsot" och "ockultisk epidemi" samt ordar om spiritismens "spökromantiskt-puerila" framtoning (Nyman, 1954, s. 297-301). Han kan därmed synas bekräfta Sanners bild av en historieskrivning som vill distansera Rydberg från spiritisterna. Nu tolkar jag emellertid skrivningarna som ett utslag av i första hand Nymans egen raljans, även om han har viss tendens att pådyvla Rydberg samma inställning (till synes glömsk om vad Rydberg skrivit om det obefogade i att bemöta spiritismen med löje och ironi).

Artikelförfattaren noterarar samtidigt att "Rydberg i dessa båda artiklar från 1858 stod sympatiskt avvaktande, för att icke säga: positivt förväntansfull, gentemot de spiritistiska fenomenen". Givet denna tendens ser sig Nyman föranlåten att skriva:

Och man frågar sig med någon undran, om Viktor Rydberg alltså skänker företräde åt den krets av spiritister, som borta i New Orleans utan varje vetenskaplig kontroll befordrat den mysteriösa Bérangerdikten i dagen, framför de vetenskapsmän, som skaka på huvudet åt hela denna andemeddelelse. Läger man därtill hans [...] skarpa utfarande mot materialisterna [...] så blir villrådigheten rörande hans verkliga ståndpunkt ännu mera befogad (Nyman, 1954, s. 301).

Snarare än att rädda Rydberg ur spiritismens nät, förvånar sig Nyman i denna skrivning över att skriftställaren låtit sig trasslas in i detsamma. Som antyttts menar dock Nyman att Rydberg mera är att känna igen i den året därpå uppföljande artikeln om psykografen. Här kan en frikännandetendens konstateras i så

måtto att Nyman läser Rydbergs två första artiklar i *Ijuset* av dennes tredje – ett helt år senare publicerade – alster.

De biografiska och vetenskapliga framställningar som jag har prövat Sanners tes mot ger inte skäl i ett instämmande om förekomsten av en whig-historisk tendens i skildringarna av Rydberg och spiritismen. Warburg är sakligt refererande, Lindström ger kontextualiserande perspektiv, Lindqvist ser avspeglingar av ett positivt om än distanserat ställningstagande till spiritismen i stora delar av Rydbergs författarskap och Nyman tränger på djupet in i Rydbergs alster om spiritismen. Av de fyra är det den sistnämndas arbete som kommer närmast att stämma in på Sanners beskrivning, men detta endast genom ett antal skrivningar av nedlåtande karaktär.

Inga Sanners böcker om 1800-talets moraliska utopister och om det omedvetna som ett utopiskt rum har berikat bilden av Rydberg och alternativandligheten. Detta bland annat genom att relatera honom till både föregångare och efterföljare i utforskandet av det omedvetna, genom idéanalytiska perspektiv och genom att i bearbetningen av svenskt empiriskt material gå i fruktbara dialoger med internationell historievetenskaplig litteratur. Även om Sanner har arbetat med en ansats – ambitionen att inte lägga historien till rätta – som inte uttryckliggjorts i äldre framställningar om Rydberg och spiritismen, skiljer sig hennes bild av hans förhållande till strömningen inte på avgörande punkter från den övriga facklitteratur jag har gått igenom. Rydberg var sålunda enligt Sanner "både positiv och kritisk till de nya idéerna" (Sanner, 1995, s. 288). I viss nyare litteratur så finner vi exempel på motsatsen till den tendens att distansera Rydberg från alternativandligheten som Sanner vänder sig mot. I text av forskare med intresse för esoteriska strömningar har som

framgått Rydberg okritiskt förbundits med sekelskiftetidens i teosofin och spiritismen kanaliserade andliga mysticism.

Om Nymans verk har en viss slagsida av det slag Sanner finner problematisk så är hans uppsats samtidigt den grundligaste äldre skildringen på området som jag har gått igenom. Till värdet av Nymans skildring hör att han sätter tre av Rydbergs blott fyra publicerade artiklar om spiritismen i relation till bärande egenskaper i dennes skriftställarskap i stort. Nyman ser sålunda inläggen i GHT ett viktigt vittnesbörd om en intellektuell personlighetstyp som väljer "den sanna vetenskapliga andan" (Nyman, 1954, s. 306). Det är - vågar man nog påstå - en skrivning Rydberg själv hade kunnat ställa sig bakom. Ur hans korrespondens hämtar vi några snarlika, år 1886 nedtecknade, formuleringar:

Just den, som är fördomsfri nog att inse vetenskapens pligt att inregistrera och söka draga slutsatser ur hvad man kallar mystikens eller magins fakta, är mera än någon annan skyldig att "gå insnörd i logiska stöflar" och hålla fast vid vesterlandets vetenskapliga metodrik, i stället för att hängifva sig åt den orientaliska "intuitionen", som, ensam för sig, är en ytterst farlig, om än intressant vägledare (Rydberg, 1923, s. 308).

Det är inte naturvetenskapen i sig Rydberg gör till sin fiende i artiklarna om spiritismen, utan en scientistisk åskådning som förmätet bryter mot den sakliga prövningens, den principiella öppenhetens och det oreserverade sanningssökandets principer till förmån för en negativ dogmatism. I fråga om det västerländska och det österländska, som var en viktig dimension inom alternativandlighetens föreställningsvärld, visar sig Rydberg här vara öppen för den senare, men ha sina främsta lojaliteter hos den förra.

Anförd litteratur:

Faxneld, Per, *Det ockulta sekelskiftet. Esoteriska strömningar i Hilma af Klints tid* (Stockholm, Volante, 2020).

Gram, Magdalena, *Viktor Rydberg: en läsande skald* (Stockholm: Nordiska museets förlag, 2008).

Lindqvist, Sigvard A., "Om Selma Lagerlöfs förhållande till spiritism och teosofi", i *Sammlaren*, 2020.

Lindström, Hans, *Hjärnornas kamp: Psykologiska idéer och motiv i Strindbergs åttiotalsdiktning* (Uppsala, Appelbergs boktryckeri, 1952).

Nyman, Alf, "Viktor Rydberg och andarna: kring en andlig farsot i 1850-talets Sverige", i *Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri*, 1954.

Richardson, Gunnar, *Kulturkamp och klasskamp: Ideologiska och sociala motsättningar i svensk skol- och kulturpolitik under 1880-talet* (Göteborg, Akademiförlaget, 1963).

Rydberg, Viktor, *Brev I, Viktor Rydbergs och S. A. Hedlunds brevväxling* (Stockholm, Bonniers, 1923), s. 308.

Rydberg, Viktor, *Skrifter XII: Kultur och politik* (Stockholm, Bonniers, 1946).

Sanner, Inga, "Att sätta en sten i rullning: Viktor Rydberg som inspiratör av profan religiositet", i Anders Burman och Tore Lund (red.), *Efter Viktor Rydberg: Receptionshistoriska studier* (Huddinge, Södertörns högskola, 2020).

Sanner, Inga, *Att älska sin nästa såsom sig själv: Om moraliska utopier under 1800-talet* (Stockholm, Carlssons, 1995).

Sanner, Inga, *Det omedvetna: Historien om ett utopiskt rum* (Nora, Nya Doxa, 2009).

Sundeen, Johan, "Otroshjälte och religiös kulturpersonlighet: Receptionen av Viktor Rydbergs skrifter bland svenska teologer", i Anders Burman och Tore Lund (red.), *Efter Viktor*

Rydberg: *Receptionshistoriska studier* (Huddinge, Södertörns högskola, 2020).

Voss, Julia, *Hilma af Klint: En biografi* (Stockholm, Bonniers, 2022).

Warburg, Karl, *Viktor Rydberg: En lefnadsteckning*, förra delen (Stockholm, Bonniers, 1900).

Denna artikel är en av utrymmesskäl förkortad version med begränsade referenser. En fullständig version med utförlig och kommenterande notapparat finns att läsa i anslutning till detta nummer av *Veritas* på Viktor Rydberg-sällskapets hemsida (www.rydbergsallskapet.nu/veritas37).